

Naar een Nederland zonder armoede

Een nieuwe denkwijze over armoede en schulden: een pleidooi voor het terugbrengen van eigenwaarde

Inleiding

De overheid geeft miljarden euro's uit aan het tegengaan van armoede en schulden. Toch blijven de cijfers onverminderd hoog: In Nederland, een van de rijkste landen ter wereld, leefden in 2015 1,2 miljoen mensen in armoede¹. 1 tot 1,5 miljoen huishoudens hadden in 2015 te maken met risicovolle of problematische schulden. 200.000 Nederlandse huishoudens zaten in 2015 in een schuldhulpverleningstraject². Schulden zijn over het algemeen gestegen in Nederland in recente jaren, net als het aantal schuldeisers per persoon met schulden.

Armoede en schulden zijn met elkaar vervlochten, net als een bijzonder groot aantal andere problemen. Armoede leidt namelijk tot een toename van huiselijk geweld³, de meest voorkomende vorm van geweld in Nederland. Jaarlijks worden 200.000 volwassenen en 100.000 kinderen er het slachtoffer van⁴. Ook alcoholmisbruik, laaggeletterdheid en kindermishandeling⁵ hebben een aangetoonde relatie met schulden en armoede, net als stress, depressie, chronische aandoeningen, een hoger ziekteverzuim, opvoedingsproblematieken, uitval van school, studie of werk, hogere zorgkosten en sociale uitsluiting. Dit creëert een vicieuze cirkel en het zorgt er vooral voor dat veel mensen onnodig in grote problemen komen.

In de Nederlandse verzorgingsstaat hoeft namelijk niemand in armoede te leven. Mensen die toch in armoede komen in Nederland hebben vaak schulden of onvoldoende mogelijkheid om gemeentelijke toeslagen en regelingen aan te vragen. Om armoede op te lossen dient de overheid daarom de schuldenproblematiek en de bereikbaarheid van toeslagen en regelingen aan te pakken. De bijstand is namelijk, wanneer rekening wordt gehouden met die toeslagen en regelingen, in Nederland op zichzelf hoog genoeg om van te leven en in veel gemeentes heb je met een uitkering zelfs meer te besteden dan met een inkomen dat netto 20% boven het minimumloon ligt. In mijn gemeente heeft een gehuwd stel met twee kinderen in een bijstandssituatie meer dan honderd euro meer over per maand dan een gezin met een gezamenlijk netto-inkomen van 120% van de bijstandsnorm. Dat betekent niet dat er geen problemen bestaan met de bereikbaarheid van deze toeslagen en regelingen, maar het geeft wel aan dat armoede normaal gesproken in Nederland niet hoeft te bestaan.

En toch bestaat het dus. Dat is onacceptabel en dat moet veranderen. Ik heb het zelf meegemaakt toen ik als ondernemer faillietging en in de schulden, armoede en bijstand terecht kwam. De manier waarop wij in Nederland tegen armoede en schulden aankijken moet radicaal anders. Met het huidige overheidsbeleid bereiken we namelijk niks. Sterker nog: we verergeren het probleem alleen maar. Mensen worden in een vicieuze cirkel van problemen geduwd, verliezen hun gevoel van eigenwaarde en raken de aansluiting met de maatschappij kwijt. Dat is onacceptabel in een land als Nederland en vooral onnodig.

De schulden- en armoedeproblematiek heeft een menswaardige aanpak nodig. Dit houdt in dat er fundamenteel anders over mensen met schulden en/of in armoede gedacht dient te worden. Mensen die met schulden of armoede te maken hebben zijn namelijk vaak prima in staat om er zelf aan te werken en met een beetje hulp eruit te komen en hebben geen baat bij medelijden. Het is echter de overheid die mensen overlaadt met allerlei problemen die alleen maar leiden tot meer schulden en kosten voor betrokken partijen. Daarmee wordt mensen hun eigenwaarde ontnomen en komen er veel meer problemen om de hoek kijken. Schuldenaars moeten de ruimte krijgen om hun leven weer op orde te krijgen.

¹ https://www.cbs.nl/-/media/_excel/2017/06/maatwerktabel-laag-inkomen-2011-2015.xlsx

² http://digitaal.scp.nl/armoedein kaart2016/financiele_problemen/

³ https://www.huiselijkgeweld.nl/nieuws/2016/181016_rvdk-armoede-speelt-rol-in-40-procent-van-de-meldingen

⁴ <https://www.stichtingzijweg.nl/feiten-en-cijfers>

⁵ https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Publicatie-NJi/Kindermishandeling_aanpakken.pdf

Falend overheidsbeleid

Het huidige beleid van de overheid is één van de grootste veroorzakers van schulden en armoede. In Nederland werden in 2016 nog 8000 woningen ontruimd door gerechtsdeurwaarders⁶. De aanpak van de overheid richt zich vooral op het (deels) op korte termijn aflossen van schulden, maar tegelijkertijd zorgen deurwaarderskosten, terugbetalingen van toeslagen, boetes en oplopende rekeningen door te laat betalen voor een gigantische verhoging van de schuldenlast. Het duurt veel te lang voordat schulden worden aangepakt, waardoor deze onnodig en onterecht zeer hoog oplopen. Volgens een rapport van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) neemt de schuldenlast gemiddeld met 151% toe door proceskosten voor schulden tot en met de 2500 euro. De uitschieters rondom dit percentage zijn schrijnend. Dergelijke stijgingen zijn niet bij te houden en hangen mensen met schulden als een molensteen om de nek.

Ook voor de overheid zelf is het huidige beleid geen succes. Ondanks de vele miljarden die in armoedebestrijding en het tegengaan van schulden gestoken worden, schieten we er niets mee op. Het aantal huishoudens dat zich langdurig onder de lage inkomensgrens bevindt is relatief constant vanaf 2000⁷. 70% van de casuïstiek van Nederlandse wijkteams is opgebouwd door financiële problemen. Divosa berekende voor een voor Nederland representatieve fictieve gemeente dat elk huishouden in de schuldrisicogroep € 103.787 aan kosten met zich meebrengt. Hiervan komt meer dan de helft bij de gemeente terecht⁸.

Naast de hoge kosten van het beleid, bereikt het beleid ook maar een kleine groep van de mensen met schulden. Op het moment wordt over heel Nederland slechts 24% van de huishoudens met schulden bereikt door de schuldhulpverlening⁹. Ten eerste is de enorme stapel formulieren die moet worden ingevuld voor mensen onwerkbaar. Dat geldt niet alleen voor laaggeletterden, maar voor iedereen. Ten tweede bestaat er een te grote afstand tussen de goedbedoelde initiatieven vanuit gemeenten en mensen met schulden. Er is grote behoefte aan ervaringsdeskundigen op dit gebied. Ten derde dient er meer met mensen in plaats van over mensen gepraat te worden. Het wantrouwen dat nu heerst in de overheidsaanpak moet worden vervangen door vertrouwen. Ten slotte is schaamte hier een belangrijke factor in. Daarmee is het dus ook in het belang van de overheid om dit probleem anders aan te pakken, zodat minder mensen in de schulden terechtkomen en zodat mensen effectiever van schulden afgeholpen worden.

De oplossing

Om dit grote probleem in Nederland effectiever en efficiënter aan te kunnen pakken, is een nieuwe denkrichting nodig. Om te beginnen dient de mens centraal te staan en niet de schulden. We moeten stoppen met het kleineren van mensen die in armoede of met schulden leven, maar vertrouwen hebben in hun capaciteit om eruit te komen. Daarin past geen overheid die schulden verergert of mensen betuttelend en onduidelijk benadert. Er zijn twee oplossingsrichtingen voor de geschetste problemen.

Ten eerste moeten schulden rentevrij geparkeerd worden voordat ze onbetaalbaar worden, onder voorwaarde van het meedoen aan een individueel traject om er voor te zorgen dat de mensen hun leven weer op de rit krijgen. Daarmee vormen schulden niet meer een direct probleem. Het draait dan eerst om het verbeteren van de persoonlijke situatie, daarna om de schulden. Dus eerst de mens, dan het geld. Wat er nu gebeurt bij de kredietbank en WSNP-regelingen is andersom, en de cijfers spreken voor zich. De aanpak die ik voorstel zorgt ervoor dat mensen hun schulden kunnen wegwerken zonder dat er tegelijkertijd nieuwe schulden gecreëerd worden door incasso's, boetes, enzovoorts. Het aflossen van de schulden kan na dat de mensen hun leven weer op de rit hebben, gewoon via de huidige regelingen

⁶ <https://www.kbvg.nl/6612/20170522-pb-minder-ontruiming>

⁷ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/06/meer-huishoudens-langdurig-onder-lage-inkomensgrens-in-2015>

⁸ https://www.divosa.nl/sites/default/files/onderwerp_bestanden/kosten_en_baten_schuldhulpverlening.pdf.

⁹ https://www.divosa.nl/sites/default/files/onderwerp_bestanden/kosten_en_baten_schuldhulpverlening.pdf.

(minnelijk of WSNP) gebeuren. Daarbij moeten zij bijgestaan worden door mensen die zelf armoede en schulden meegemaakt hebben. Ervaringsdeskundigen dus. Het parkeren van schulden houdt de situatie overzichtelijk, geeft mensen de kans daadwerkelijk vooruitgang te boeken en voorkomt dat mensen hun eigenwaarde verliezen en zich afsplitsen van de maatschappij.

Dat leidt tot lagere kosten voor de overheid, meer perspectief voor mensen met schulden en een veranderde kijk op schulden. Schulden worden op deze manier een veel minder groot probleem voor het individu, waardoor de situatie overzichtelijk blijft. Tegelijkertijd zorgt deze aanpak ervoor dat een groot aantal incassobureaus irrelevant wordt. Deze aanpak verwerpt het idee dat mensen met schulden zielig gevonden moeten worden of dat ze in enorme problemen zitten. Het vertrouwt juist op de capaciteit en verantwoordelijkheid van mensen zelf om hun problemen aan te pakken en op de overheid als instantie die mensen die capaciteit laat benutten.

Ten tweede moeten grote stappen gezet worden in de manier waarop de overheid mensen met schulden benadert. Om dit op te lossen moeten we mensen weer het gevoel geven dat ze bij de maatschappij horen. De grote bureaucratische machine die nu begint te draaien wanneer bijvoorbeeld een uitkering moet worden aangevraagd is gebaseerd op wantrouwen. Je krijgt als schuldenaar het gevoel dat men er vanuit gaat dat je vroeg of laat gaat frauderen. De communicatie vanuit gemeenten moet daarom meer vertrouwen uitspreken, persoonlijker zijn en vooral mensen met ervaring met schulden een centrale rol geven. Veel initiatieven, hoe goedbedoeld ook, worden namelijk uitgevoerd door mensen die geen enkele ervaring met de praktijk hebben.

Daar is veel terrein op te winnen door een grootschalige en integrale inzet van ervaringsdeskundigen in het sociaal domein. De waarde van deze mensen in de aanpak van armoede en schulden en ook in de communicatie naar mensen toe kan niet worden overschat. Ook moeten mensen met schulden daadwerkelijk meedenken over beleid tegen schulden en armoede. Er dient meer mét deze mensen gepraat te worden en minder over hen. Daarmee wordt het percentage mensen dat nu bereikt wordt door initiatieven tegen schulden en armoede ongetwijfeld verhoogd.

Ik pleit voor een nieuwe kijk op schulden. We moeten af van een overheid die problemen verergert, mensen hun eigenwaarde laat verliezen en daarmee voor zichzelf én de samenleving onnodige kosten maakt en een deel van de mensen van die samenleving afsluit. De aanpak die ik bepleit is menselijk. Het gaat allereerst om de mens, daarna pas om het geld. De overheid dient mensen met schulden te ont-zorgen en hen in staat te stellen om zelf hun situatie te verbeteren. Daartoe zijn mensen in staat. Het is tijd dat de overheid dat inziet en dat we er samen werk van maken.

Laten we daadwerkelijk gaan werken aan een Nederland zonder armoede.

Henk Pragt is Statenlid voor D66 in Drenthe.